

Sociologie Românească

ISSN: 2668-1455 (print), ISSN: 1220-5389 (electronic)

STRADA MOZAIC – GENTRIFICARE PARȚIALĂ ÎN BUCUREȘTI

Raluca POPESCU

Sociologie Românească, 2020, vol. 18, Issue 1, pp. 33-62

<https://doi.org/10.33788/sr.18.1.2>

Published by:
Expert Projects Publishing House

On behalf of:
Asociația Română de Sociologie

STRADA MOZAIC – GENTRIFICARE PARȚIALĂ ÎN BUCUREȘTI

Raluca POPESCU*

Abstract

Most post-socialist gentrification researchers have shown the importance of political transformations and the role of the state played in this process, focusing on changes in the property regime and how they led to the emergence of new classes of gentrifiers and excluded. Without contradicting such a thesis, the article highlights the importance of the cultural features, demonstrating that the city is shaped not only by political and economic forces, but also by the symbols that people attach to the space. This ethnographic research explores the physical, aesthetic, functional and cultural transformations of Vasile Lascăr street, an old street in the center of Bucharest, in the micro context of changing daily practices for certain categories of population and in the wider context of some political laws or urban projects. The research confirms the results of other studies on urban transformations in the post-socialist states, where, as in the case of the studied street, gentrification took place only selectively and partially and was seen by the locals rather as a natural process, then a brutal intrusion into their lives. The way in which a simple street in Bucharest has been transformed reiterates the debate on the existence of a post-socialist gentrification, outlining an urban space of contrasts and particularities compared to the global city.

Keywords: urban ethnography; gentrification; cultural space; built space; everyday practices.

---

*Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București, Bd. Schitu Măgureanu 9, sector 1, București. E-mail: raluca.popescu@sas.unibuc.ro.

Introducere

Pentru mai bine de 50 de ani, transformările din interiorul orașului au fost explicate în special prin conceptul de gentrificare, care s-a impus treptat de la lansarea lui de către Ruth Glass în 1964 și a căpătat din ce în ce mai multă notorietate (Smith, 1996; Atkinson și Bridge, 2005; Lees et al., 2008; Lees et al., 2015), puține concepte în studiile urbane având un succes academic similar (Lees, 2018). După căderea comunismului, conceptul a căpătat o atenție sporită și în cercetările urbane din Europa Centrală și de Est (pentru o trecere în revistă a studiilor a se vedea Jakóbczyk-Gryszkiewicz, Marcińczak, Wolaniuk, 2014).

În ciuda unei literaturi în creștere pe tema gentrificării în orașele postcomuniste, sunt puține studii cu fundament empiric obținut prin istorii de viață sau explorarea practicilor cotidiene a locuitorilor. Prin urmare, este dificil de evaluat în ce măsură conceptul de gentrificare din literatura occidentală este pe deplin adecvat transformărilor din orașele postsocialiste. Această lucrare se concentrează pe schimbarea fizică, estetică, funcțională și culturală a unei străzi din centrul Bucureștiului, dintr-o perspectivă empirică. Cercetarea de tip etnografic a încercat să răspundă la câteva întrebări: Cum a evoluat peisajul urban și locuitorii în perioada postsocialistă a orașului? Care sunt schimbările cele mai evidente și care ar putea fi factorii generatori? Ce fel de gentrificare (dacă există) a fost în această zonă? Putem vorbi de gentrificare în sens occidental?

Studiul a intenționat să exploreze măsura în care există forme particulare de gentrificare parțială în această zonă. Prima parte a articolului tratează conceptul de gentrificare, încercând să surprindă trăsăturile distinctive suplimentare pe care ar trebui să le surprindă acesta în spațiul fost comunist. Cercetarea de tip etnografic s-a axat în principal pe istorii de viață și percepții ale locuitorilor despre modul în care s-a transformat strada, dar a vizat și estetica sau funcțiunile clădirilor sau tipologia afacerilor locale. Rezultatele cercetării au fost grupate în trei capitole distincte: unul care prezintă istoricul obiectiv al străzii, analiza stării fizice a clădirilor, a funcțiunilor lor și a afacerilor locale; altul care prezintă modul în care au evoluat locuitorii imobilelor în relație cu regimul de proprietate asupra locuinței; și altul care prezintă percepțiile locuitorilor, modul în care se raportează la spațiul social și cultural al străzii. În final sunt prezentate concluziile mai generale, revenind asupra întrebărilor de cercetare și arătând că bogatul suport empiric adunat nuanțează felul în care se poate vorbi de gentrificare în orașele postcomuniste.

Gentrificarea ca proces economic și cultural

Gentrificarea este un proces complex - fizic, economic, social și cultural – care are drept rezultat ocuparea de către populația înstărită, cu status social ridicat, a zonelor locuite de o populație defavorizată social, sau a cartierelor muncitorești și dislocarea vechilor rezidenți (Hammett, 1984). Este „procesul de reabilitare

și transformare a zonelor urbane bine amplasate, locuite de familii cu venituri scăzute, în zone ocupate de o clasă mijlocie, mai puternică financiar” (Chelcea, 2000, 51). Gentrificarea nu depinde de condiția fizică, de arhitectură, sau de costul inițial al casei, deși aceasta este de obicei renovată de către noii ocupanți. În modelul clasic de gentrificare, clasa de mijloc cumpără imobilele de la clasa muncitoare sau de la micii imobiliari, astfel încât în decursul a 10-20 de ani, populația inițială este înlocuită de o populație cu un nivel superior al veniturilor și cu un stil de viață diferit.

Încă de la prima mențiune a termenului într-o scriere științifică de către Ruth Glass în 1964, gentrificarea a fost privită în termeni de clasă socială, ca fiind procesul prin care clasa de mijloc își consolidează poziția în centrele orașelor. „Unul câte unul, cartierele clasei muncitoare au fost invadate de clasa de mijloc... Odată ce acest proces de gentrificare a început într-un cartier, avansează până când majoritatea vechilor locuitori din clasa muncitoare au fost înlocuiți și întregul caracter social al zonei s-a schimbat” (Glass, 1964, xvii). Procesul a fost tratat prin prisma teoriilor economiei politice, reliefându-se rolul important al agenților imobiliari, al antreprenorilor, al reprezentanților claselor privilegiate, care achiziționează proprietăți de la populația rezidentă veche, defavorizată social, profitând de lipsa lor de resurse și anticipând creșterea valorii acestora în viitor. Gentrificarea este așadar procesul prin care cartierele sărace sunt afectate de afluxul de capital venit prin intermediul noii clase sociale: speculanții imobiliari (Smith, 1996).

Gentrificarea este și un proces cu o mare vizibilitate în spațiul public. Transformarea estetică și funcțională a zonelor urbane – renovarea clădirilor cu valoare arhitecturală ridicată, apariția unor centre culturale (atelieri și galerii de artă), a unor servicii de „loisir” de nișă (restaurante dichisite, buticuri) – sunt de regulă indicatori ai gentrificării zonei.

Există mai mulți factori (economici, politici, culturali) ai gentrificării care acționează nu separat, ci complementar în dezvoltarea acestui proces. De-industrializarea centrelor orașelor, mutarea activităților productive în afara zonelor centrale, dezvoltarea sectorului serviciilor, diversificarea ofertei de muncă în special în domeniul managerial și în activitățile liberale sunt transformări economice importante care au favorizat apariția gentrificării. Smith susține că gentrificarea este de fapt o „migrație a capitalului, nu a oamenilor” (Smith, 2002). Migrația capitalului de după al Doilea Război Mondial către zonele de suburbie, aflate în plină dezvoltare industrială, comercială și rezidențială a condus la devalorizarea proprietăților din interiorul orașelor. Ia naștere astfel un decalaj între valoarea potențială a proprietăților din centrul orașului și valoarea lor actuală („rent gap”). Atunci când prăpastia între valoarea de pe piață a celor două zone este suficient de mare, agenții gentrificatori (care au anticipat creșterea valorii acestora) vor investi în acele proprietăți decăzute și subevaluate, pregătindu-le pentru noii rezidenți, noua clasă lucrătoare în servicii (Smith, 1986). Gentrificarea nu e așadar un proces spontan, generat de mișcări ale indivizilor, ci o acțiune intenționată, un

atac la adresa săracilor (Smith și Williams, 1986), care implică agenții imobiliari și chiar statul.

Teoria disparităților de rentă („rent gap”) în explicarea gentrificării este valabilă în special pentru orașele americane, orașele europene experimentând în mai mică măsură sau deloc retragerea capitalului în suburbii. Gentrificarea nu reprezintă întoarcerea capitalului și a locuitorilor în centrul orașului, ea vizează o populație diferită, care a trăit mereu în oraș, dar care își schimbă preferințele către alte zone ale acestuia. În acest sens o explicație complementară este apariția unei noi clase sociale care lucrează în domeniul serviciilor. Această populație are activități mobile la locul de muncă și caută să economisească timp în privința deplasării, fapt care conduce la preferința pentru investiții imobiliare în interiorul orașului (Ley, 1987). Este vorba de o nouă burghezie, cu capital material dar și cultural ridicat, o clasă educată, cu un nou stil de viață, care respinge consumul de masă, orientându-se către consumul de nișă, care conferă distincție socială. Raban (1974) discută despre tensiunea între interesul boem și cel economic al clasei de mijloc, arătând că în Londra există zone ale clasei de mijloc cu valoare stabilă a proprietății și zone defavorizate în care nimeni nu vrea să trăiască, iar între acestea există un teritoriu „moale” (soft), unde oamenii cumpără case ca să afirme ceva distinctiv despre ei înșiși. Această populație investește în proprietăți cu valoare nu neapărat economică, cât culturală, arhitecturală și istorică, afirmându-și astfel distanța față de restul locuitorilor. Noul stil de viață al acestei clase nu este bazat pe confort, cât pe revalorizarea tradiției, pe legătura cu trecutul, pe simboluri și valori estetice ale consumului.

Evident însă că factorii economici și cei culturali se întrepătrund, fiind greu de delimitat contribuția fiecăruia la apariția și dezvoltarea gentrificării. În faza incipientă, gentrificarorii pot aparține artiștilor cu venituri mici sau boemilor care sunt interesați mai ales de valoarea culturală, simbolică a spațiilor pe care încep să le cucerească. Traseul clasic al gentrificării include o primă fază în care arta și cultura sunt proeminente – prima galerie de artă într-o zonă a clasei muncitoare este un semn clasic de gentrificare iminentă (Treanor, 2004). Mai târziu, aceste activități (și populația asociată) pot fi dislocate de către o populație cu venituri ridicate și fără preocupări culturale. Un studiu al gentrificării în cartierul SoHo din New York (Zukin, 1982) relevă cum mansardele caselor vechi și degradate au fost ocupate de artiști care, conferind valoare culturală locului, au determinat investiții economice și dezvoltarea comercială a zonei. Schimbările atât în producția, cât și în consumul de cultură au creat noi semnificații ale spațiului. Consumând spațiul prin obiectele sau activitățile artistice pe care le găzduiește, locuitorii i-au fixat nu doar valoarea culturală, ci și valoarea economică. Pentru dezvoltatori, centralitatea e un spațiu geografic, pentru gentrificarorii este un spațiu construit, iar pentru populația care este dislocată centralitatea este o luptă între aceste puteri (Zukin, 1991).

Gentrificarorii au fost denumiți ca „clasă mijlocie de frontieră”, „pionieri” or „cultivatori” care produc bani din proprietățile pe care le achiziționează, dar care păstrează un ochi vigilent și protector asupra caracterului acestora (Moran,

2007, 11). Primii gentrificatori au avut o aversiune scăzută la risc atunci când au început achiziționarea proprietăților, s-au lovit de scepticismul băncilor atunci când au solicitat credite și de dezaprobarea celorlalți care nu înțelegeau aceste opțiuni imobiliare considerându-le o investiție proastă. Cu alte cuvinte, opțiunea de a gentrifca o anumită zonă, cel puțin în faza pionieratului, este o opțiune riscantă. Dar concentrarea discursului doar pe acești „pionieri urbani” lasă impresia unui spațiu urban anterior gol, a unui „cartier nelocuit, în care clasa muncitoare rezidentă este văzută ca parte a mediului fizic” (Smith, 1986, 16).

Noii proprietari din clasa mijlocie au fost mult mai capabili decât vechii locuitori să își promoveze interesele în comunitatea locală și în administrație. Gentrificatorii s-au folosit de mass-media pentru a lansa în dezbatere publică problemele locale ale spațiului, traficului sau infrastructurii, au făcut lobby la consiliile locale pentru a obține finanțarea unor lucrări de restaurare și amenajare. De altfel, pentru că aduce dezvoltare urbană, gentrificarea este cel mai adesea un proces susținut și de către administrația publică. De exemplu, un centru cultural alternativ propus de gentrificatori va fi susținut și chiar finanțat inițial de către autorități, ca un motor pentru dezvoltarea și reabilitarea zonei. După 10-20 de ani, atunci când zona este îmbunătățită, finanțarea se va termina, iar artiștii vor fi încurajați să se mute mai departe, către o altă zonă (Treanor, 2004).

Gentrificatorii au fost cultural foarte influenți, dar politic irelevanți (Moran, 2007, 119). Vocalitatea pe diverse cauze dar lipsită de consecințe a acestei „clase clevetitoare” („chattering class”) la adresa problemelor locale relevă o combinație ipocrită între un stil de viață aristocrat și orientări politice de stânga, ipocrizie pe care ei înșiși și-o asumă și o ironizează. Această caricatură a gentrificatorilor, poate nedreaptă, indică însă faptul că gentrificarea este de asemenea un proces cultural, nu doar socio-economic.

Toate aceste caracteristici privind gentrificarea se referă în special la orașele postindustriale din lumea occidentală (Atkinson și Bridge, 2005). După căderea comunismului, conceptul a căpătat o atenție sporită și în cercetările urbane din Europa Centrală și de Est (pentru o trecere în revistă a studiilor a se vedea Jakóbczyk-Gryszkiewicz, Marcińczak și Wolaniuk, 2014). Tranziția la economia capitalistă, cu schimbările sociale aferente au avut impact și asupra modului de dezvoltare a orașelor. Au apărut noile cartiere rezidențiale la periferia marilor orașe, centre de afaceri, mari centre comerciale, comunități închise și alte fenomene cu care orașele foste comuniste nu erau obișnuite (Andruz et al., 1996; Enyedi, 1998). Cu toate acestea, transformările din interiorul orașelor nu au respectat întocmai modelul clasic de evoluție din Europa de Vest. Gentrificarea zonelor centrale a fost limitată și a condus la puține schimbări în anii 1990 (Sýkora, 2005).

Una dintre primele încercări de a teoretiza gentrificarea într-un oraș postsocialist a fost conceptul de „decalaj funcțional” al lui L. Sýkora (1993), decalaj cauzat de subutilizarea terenurilor și clădirilor disponibile în raport cu calitatea lor fizică actuală. După căderea comunismului, alocarea planificată de la centru a resurselor

a fost înlocuită de alocarea guvernată de forțele pieței, astfel încât funcțiunile cu o utilizare ineficientă a spațiului au fost înlocuite de funcțiuni cu o utilizare intensă a spațiului, disparitățile funcționale fiind remediate într-un timp foarte scurt, fără a face investiții uriașe” (Sýkora, 1993, 287-288).

Neil Smith (1996) arată cum un factor esențial al gentrificării în statele postsocialiste îl reprezintă degradarea fondului construit din perioada precomunismă, în condițiile în care statul a făcut investiții mari în construcția de noi cartiere muncitorești. În anii 1990 cartierele construite anterior comunismului, care în majoritatea covârșitoare a cazurilor erau situate în centru, au redevenit atractive din cauza disparităților de rentă („rent gap”). Strategiile de privatizare și retrocedare a caselor naționalizate din aceste arii au jucat un rol important, astfel încât statul și nu piața liberă a fost actorul-cheie în procesul de gentrificare (Golubchikov și Badyina, 2006). După 2000 au apărut semne vizibile de gentrificare, studiile urbane concentrându-se în general asupra capitalelor foste comuniste, în care procesele de transformare erau cele mai avansate: Praga (Sýkora, 2005), Moscova (Badyina și Golubchikov, 2005) sau Budapesta (Kovács, 2009).

Procesul de gentrificare din București a fost studiat în același spirit. Chelcea (2006) arată cum gentrificarea a reprezentat un proces de acumulare primitivă, fiind favorizată de stat prin politica socialistă de locuire și politica restituirilor de după 1990. Politica de naționalizare a imobilelor a reprezentat un tip aparte de politică urbană, conducând la o varietate de efecte, nu numai la cel așteptat de reducere a inegalităților. Chelcea (2012) arată cum naționalizarea a condus la intensificarea utilizării spațiului construit, la refuncționalizarea unei părți a spațiului rezidențial în spațiu de birouri pentru instituțiile de stat și la de-segregarea zonelor centrale, dar a facilitat și degradarea fondului locativ și a produs treptat o clasă „gentry” socialistă. Ulterior, după 1990, locuințele proprietate de stat, inclusiv cele naționalizate, au fost vândute chiriașilor care le ocupau la prețuri mult mai mici decât valoarea lor de piață, devenind atractive pentru diverși oportuniști imobiliari (agenți imobiliari, chiriași, funcționari ai statului). Astfel, cel puțin în prima perioadă după Revoluția din 1989, gentrificarorii nu au reprezentat o clasă cu capital economic și status social superior, ci oameni fără prea mulți bani, dar cu relații în instituțiile statului care gestionează fondul locativ (Chelcea, 2000, 54). Studii mai recente (Chelcea et al., 2015) arată că gentrificarorii s-au diversificat și formează în prezent un grup și mai eterogen, adăugându-se inclusiv gentrificarorii clasici descriși de literatura anglo-saxonă.

Nițulescu (2006) arată cum, în România și implicit în statele postsocialiste, însuși procesul de gentrificare poate fi pus sub semnul întrebării din anumite puncte de vedere, prin coexistența zonelor sărace în zonele gentrificate, „izolate fizic și social de vecinii lor, reprezentând un fel de insule la marginea cartierelor gentrificabile” (Nițulescu, 2006, 291). De altfel, și Sýkora (2005) arată că gentrificarea din statele foste socialiste nu s-a produs neapărat în zonele cele mai bine plasate, ci mai mult în zonele cu atractivitate, adică în zonele care nu sunt văzute ca „slums”, nu sunt percepute ca periculoase și sunt considerate a avea potențial.

Cu alte cuvinte, în calculul „rent-gap” intră nu doar degradarea fizică a fondului construit, ci și prestigiul zonei, care rezultă în urma unui întreg proces istoric și social de construcție simbolică. Cu toate acestea, observă Petrovici (2007), chiar dacă Sýkora și alți cercetători ai gentrificării postsocialiste au remarcat importanța acestor caracteristici atractive, s-au concentrat asupra drepturilor de proprietate și legăturii lor cu apariția unei noi clase de gentrificatori și a noilor excluși. Însă tocmai acest proces social de construcție simbolică a caracteristicilor atractive a unei zone poate să ne spună foarte mult despre natura gentrificării în postsocialism (Petrovici, 2007, 43).

Începută în urmă cu mai multe decade, dezbateră dacă există sau nu o gentrificare de tip postsocialist, diferită de cea din lumea occidentală, este la fel de vie și astăzi. Există mulți autori care consideră că regimul politic ca factor explicativ general ar trebui abandonat și transformările urbane ar trebui studiate prin prisma globalizării și a similarităților cu orașele occidentale (Nagy și Timár 2012, 122). Alți autori consideră că gentrificarea ar trebui explicată în continuare prin configurațiile politice și alte forme specifice locale (Chelcea et al., 2015), în lipsa cărora gentrificarea este redusă la experiența orașelor globale, toate celelalte devenind variațiuni pe aceeași temă (Atkinson și Bridge, 2005; Lees, Shin și Lopez-Morales, 2015).

Metodologie

Imaginea unui cartier gentrificat descrisă de studiile amintite este una cu totul diferită față de trecut, în care transformările de aspect al spațiului construit, de funcțiuni sau de status social al locuitorilor sunt evidente. Ca locuitor de o viață și iubitor al Bucureștiului nu am simțit această evidență a schimbării în toate zonele din oraș. Cercetarea de față pleacă așadar de la această nedumerire – ce fel de gentrificare (dacă există) a fost în aceste zone? Cum a evoluat peisajul urban și locuitorii în perioada postsocialistă a orașului? Studiul a intenționat să exploreze măsura în care există forme particulare de gentrificare, pornind de la premiza că explicațiile socio-culturale reprezintă principalul factor al transformărilor care au avut loc.

Strada Vasile Lascăr, cea care a fost aleasă pentru studiu, este o stradă veche, cu o istorie amestecată, marcată de naționalizări și retrocedări, de renovări, demolări, construcții noi și refuncționalizări, ca majoritatea străzilor din centrul Bucureștiului. Este și motivul pentru care a fost luată ca studiu de caz – poate fi considerată o stradă tipică pentru transformările urbane din perioada contemporană. Strada are „de toate” ca arhitectură, ca funcțiuni, ca oameni, ca practici. În ciuda literaturii menționate anterior care indică o ruptură, chiar o opoziție între spațiul și locuitorii săi din trecut și peisajul urban dezvoltat ulterior, aspectul și viața de zi cu zi de pe strada Vasile Lascăr din București în ultimii 30 de ani pare să indice continuitate, nu conflict cu trecutul. Studiul de față pornește de la această

nedumerire și încearcă să clarifice modul în care s-a transformat această zonă printr-o cercetare calitativă de tip etnografic, desfășurată în vara anului 2014, care combină observația participativă și interviuri în profunzime cu locuitorii (24 de interviuri și trei istorii de viață).

Pentru selecția persoanelor intervievate ulterior am ales o adresă sau alta în funcție de cum arăta din exterior imobilul, încercând să cuprind: case deteriorate, care păreau că nu au suferit nicio renovare de multă vreme; case care nu se potrivesc cu specificul zonei și care păreau a fi fost construite de la zero sau cel puțin schimbate total; case renovate, dar care arătau coerent cu restul, care păstrau specificul original. Am încercat de asemenea să iau adrese răzlețe, care să acopere toată lungimea străzii, nu concentrate pe o singură arie. La unele porți la care am bătut mi s-a raspuns la interviu, la altele nu. În unele cazuri am fost refuzată vehement, în alte cazuri nu numai că am fost primită la discuții, dar am fost rugată să revin. Nu am urmărit un anumit număr de interviuri, am continuat atât timp cât am identificat situații noi și/sau am aflat opinii complet noi, diferite de ce culesesem până atunci. Interviurile s-au desfășurat în casele și în curțile persoanelor respective, câteodată privind la poze sau la alte lucruri care completau plastic poveștile (câteva cărămizi din vechiul zid al casei, o bucată de gard rămasă în fundul curții, un proces-verbal de la o ceartă între foștii proprietari și chiriașii din perioada comunistă etc.).

A fost realizată de asemenea o analiză a documentelor oficiale (hotărâri ale primăriei, Planul urbanistic al zonei, lista clădirilor cu risc seismic) și a altor documente despre proiectele edilitare, funcțiunile clădirilor sau afacerile existente, care au fost necesare în descrierea istoricului obiectiv al străzii. Complementar, a fost realizat și un studiu fotografic al stării și esteticii clădirilor, un recensământ al funcțiunilor clădirilor nerezidențiale, un inventar al afacerilor prezente și un catalog al numelor date acestor afaceri. Toate aceste instrumente complementare au apărut ca o necesitate pe parcursul incursiunii în teren, fiind relevante pentru spectacolul vieții cotidiene.

Strada Vasile Lascăr – estetică, funcțiuni și afaceri

Strada Vasile Lascăr pleacă din centru, din Piața Rosetti, până la marginea zonei centrale (Șoseaua Ștefan cel Mare) ca o rază. Are imobile vechi, în general construite în primele decade ale secolului XX. Stilul nu a fost unul unitar încă de la început, iar eclectismul a fost accentuat după 1990 prin intervențiile haotice asupra spațiului construit, ca volum al clădirilor și ca amplasare. Aproximativ jumătate din stradă (tronsonul Piața Rosetti – Piața Gemeni), alături de străduțele adiacente, face parte din zonele protejate¹.

Strada are trei segmente distincte, cu condiții și alură diferite. Primul segment, care pleacă din centru până la intersecția cu strada Batiștei, are imobilele mai mari, ornate și cu regim de înălțime superior (până la șapte etaje). Două din cele trei imobile de patrimoniu de pe strada Vasile Lascăr se află în acest segment și peste jumătate din cele 22 de imobile clasate cu risc seismic². Al doilea segment este delimitat de Piața Gemeni, o piață destul de mare care aprovizionează toată zona și care reprezintă și nod de transport public. În acest segment casele sunt ornate și unitare ca stil, regimul de înălțime este mai scăzut (un etaj sau mansardă de regulă). Cea de-a treia clădire de patrimoniu se situează în acest segment și cealaltă jumătate de imobile clasate cu risc seismic. Al treilea segment (nu se află în zona protejată) are un aspect incoerent, casele sunt mult mai eterogene. Fiind mai mici, mai puțin ornate și construite pentru muncitori, păstrează aerul de „mahala” de altădată. Diferența de condiții și aspect s-a păstrat și chiar s-a accentuat în timp și este sesizabilă și astăzi.

Multă vreme după 1990 strada a rămas aproape neschimbată ca dotări, ca aspect și ca populație: infrastructura edilitară foarte veche, fără lucrări de reabilitare de la construire, casele vechi tot mai prost întreținute, în mare parte aceiași locuitori, eterogeni ca poziție socială, de la gulere albe la populație extrem de săracă, o parte etnici romi. Abia la mijlocul anilor 1990 a început dezvoltarea rețelei de gaze. Imobilele cu mai multe etaje aveau centrală proprie, de regulă pe păcură. La case încălzirea în zonă se făcea cu sobe cu lemne, cărbuni, petrol sau dispozitive de încălzire electrică. Având în vedere conductele foarte vechi, presiunea apei era scăzută, astfel încât multe din gospodăriile mai avute recurseseră la hidrofor. Asfaltul străzii devenise atât de deteriorat, încât strada era circulată aproape exclusiv de riverani, restul încercând să o evite, deși lega foarte bine centrul de inelul pericentral al Bucureștiului.

Ca funcțiuni, singura notabilă era piața Galați, devenită apoi piața Gemeni după numele de dinainte de perioada comunistă, modernizată la mijlocul anilor 1990. Pe lângă piață mai existau o clădire de birouri, un bar, un restaurant, o grădiniță, două farmacii, o florărie și câteva mici ateliere meșteșugărești: o cizmărie, un atelier de geamuri și oglinzi, o mercerie, un centru de reciclare a hârtiei. Un reper simbolic al zonei era restaurantul cârciumă „Șarpele Roșu”, cu un aer cultural și atmosferă interbelică, în care cântăreți și actori celebri (Nelu Ploieșteanu, Șerban Iordache, Gheorghe Dinică, Ștefan Bănică) cântau alături de lăutari. Restaurantul a fost prezent și în filme despre perioada comunistă³. Restaurantul se afla într-o casă interbelică cu un singur nivel, modestă ca arhitectură. După 2000, restaurantul a fost închis și clădirea demolată. Și astăzi spațiul este lăsat în paragină.

La mijlocul anilor 1990 au apărut 2 restaurante chinezești către capătul mai puțin central al străzii și 2-3 clădiri mai mari de birouri, fără să se încadreze prea bine în stilul zonei. În ciuda acestor inserții, strada era reprezentată de locuitori și de trecători drept o zonă rezidențială liniștită și „uitată de lume”. La sfârșitul anilor 1990 puține case își schimbaseră proprietarii și aspectul.

Schimbarea a avut loc mai ales prin demolarea vechilor construcții și ridicarea altora noi, uneori prin alipirea mai multor loturi, de regulă în scop rezidențial. Demolările nu s-au făcut în general pe criteriile tehnice, legate de starea de degradare a casei, ci au fost legate de oportunitățile oferite de proprietate (proprietar). Au fost demolate case ornate, într-o stare bună. Au apărut ulterior blocuri noi, cu apartamente cu nivel de confort ridicat sau de lux.

Figura 1. Blocuri noi de apartamente pe Vasile Lascăr⁴

Pe lângă cele 3 blocuri de apartamente finalizate, există 3 imobile colective în construcție, începute cu mulți ani în urmă. Conform persoanelor intervievate, dezvoltatorii au fost loviți de criza imobiliară, iar unul dintre blocuri a fost ridicat deși erau probleme cu regimul de proprietate al terenului, ulterior lucrările fiind sistate.

Figura 2. Blocuri în construcție pe Vasile Lascăr, abandonate de mulți ani

Un moment de cotitură în transformarea străzii Vasile Lascăr îl reprezintă un proiect edilitar finanțat de Primăria Municipiului București, început în 2003 și care a durat aproape doi ani. Prin acest proiect au fost înlocuite toate rețelele edilitare (apă, canal, gaze, rețea electrică etc.) și a fost reabilitat sistemul rutier. Modernizarea infrastructurii a avut un impact major asupra zonei, strada redevenind circulată, o serie de noi afaceri dezvoltându-se rapid.

În 2005 a apărut un centru comercial (Anador Mall) construit în locul fostului depou de taxi de pe vremea comunistă care se prezenta ca fiind un „concept store” de „food and fashion”, diferit de supermarket-ul de masă. După mai puțin de doi ani

centrul a fost închis și vândut unei firme de construcții care urma să construiască un imobil de locuințe și un hotel, dar care, lovită de criza imobiliară, nu a mai finalizat proiectul. Abia după 10 ani terenul a fost preluat de alt dezvoltator pentru a construi un ansamblu rezidențial de lux, în prezent lucrările fiind în plină desfășurare. În 2013 apare lângă Piața Gemeni primul „concept store” al lanțului Mega Image din București, magazinul fiind destinat gurmanzilor rafinați, nu unui consumator obișnuit. Produsele sunt nișate: carne de vânat, preparate culinare asiatice sau arăbești, brânzeturi, mezeluri, brutărie și patiserie franțuzească, fructe exotice, legume speciale, vinuri de colecție. Toate au prețuri mari și multe produse sunt bio.

Pe strada Vasile Lascăr există 115 afaceri și servicii (în afară de cele din clădirile de birouri, care însumează alte 80 de firme și organizații), deci un total aproximativ de 200 de firme și servicii pe o stradă cu aproximativ 200 de numere. Deși pe o stradă de case, sectorul de birouri este foarte bine dezvoltat și amplasat în imobile înalte, moderne, unele de sticlă, care nu se integrează estetic cu restul clădirilor. Există 5 clădiri de birouri: 1) clădirea fostului Institut de Studii și Proiectări Hidroenergetice (mutat) care în prezent adăpostește 55 de firme în sectorul servicii (de software și internet, agenții de turim, firme de contabilitate, cabinete de avocatură, cabinete individuale de psihologie, consiliere, mediere, firme de grafică și design, birotică, servicii de baby sitting), 2) UTI Business Center, care adăpostește 13 firme și organizații între care nume importante precum: World Bank România, Delegația Comisiei Europene în România, Biroul de Informare al Parlamentului European în România, Banca Europeană de Investiții, 3) Clădirea Credit Agricole Bank România, Sucursala Vasile Lascăr, 4) Clădirea Vasile Lascăr 42-44, care adăpostește 7-8 firme și 5) Clădirea ASIROM SA.

Figura 3. UTI Business Center Plaza

Figura 4. Clădirea ASIROM SA

Au apărut chiar și 3 hoteluri de lux, dintre care două vizavi unul de altul. Unul dintre ele, care păstrează fațada originală alături de o extindere modernă,

constituie o controversată operă arhitecturală. Volumele nou construite sunt mult supradimensionate și independente arhitectural de fațada casei vechi, o soluție de compromis pentru mărirea spațiului construit și o bună ilustrare a atractivității zonei din punct de vedere a teoriei disparităților de rentă a lui Neil Smith.

Figura 5. Hotel Sarroglia

Figura 6. Hotel Reginetta, Bistro Mim și Clubul El Grande Comandante

Sectorul „food & drinks” este de asemenea bine dezvoltat, cifrele fiind surprinzătoare pentru o singură stradă: 11 restaurante, dintre care 5 de bucătărie internațională (unul libanez, două chinezești și două italienești), 5 fast food-uri (3 cu livrare acasă), 3 baruri, 3 cluburi, 2 night cluburi și saloane de masaj. Sectorul cultural este și el contrariant de bine reprezentat pentru o stradă dintr-o zonă rezidențială: două centre culturale etnice (Societatea Culturală Aromână și Centrul Cultural Turc), 3 școli de educație alternativă (o școală de terapii, una de cursuri de calificare și una muzicală), o librărie, 2 grădinițe, un teatru pentru copii (teatru de magie) și un loc de joacă și ateliere pentru copii. Magazinele de nișă sunt de asemenea foarte bine reprezentate: 2 magazine de băuturi alcoolice (unul de băuturi alcoolice de lux, unul specializat exclusiv cu beri de import), 5 magazine sportive (de echipament sportiv, biciclete), 4 magazine de haine tip atelier sau boutique (hand made sau vintage). La toate acestea se adaugă o frizerie canină pe lângă cele 3 magazine și farmacii veterinare.

Pe lângă numărul de afaceri și specificul lor de nișă, impresionant este și numele pe care le poartă, cu pretenții culturale și elitiste: bistro-urile *Jeunesse*, *Mim*, sau *PikaKlara*, barurile *Fri Kultur* sau *Beat Bar Umanist*, hotelurile *Reginetta*, *Sarroglia* sau *Villa Arte*, magazinele de îmbrăcăminte *Palla Boutique* sau *Von Femme*, salonul de cosmetică *Roots Salon Concept*. Un simplu salon de cosmetică este prezentat drept „un atelier de restaurat sprâncene”, iar persoana care deține salonul drept „primul eyebrows designer din București”. Singurul nume în română al afacerilor de nișă este *Trei Bețivi Bar*, dar și în acest caz este evidentă subtilitatea și ironia și publicul educat căruia i se adresează. De altfel, barul este evaluat de persoanele intervievate din zonă ca bar de „hipsteri”.

Figura 7. Benzinăria „Art Petrol”

Benzinăria „Art Petrol” (care a apărut în 2013 în locul unui fost centru de butelii din perioada comunistă) este prima deschisă și singura din lanțul brandului respectiv care se află în zona centrală a orașului (restul de benzinării Art din București sunt plasate la ieșirile din oraș). Ea apare ca un reper simbolic în interviurile realizate.

În concluzie, strict ca spațiu construit, putem identifica puține transformări în anii 1990, iar cele care au fost, au fost preponderent intruzive: demolări, extinderi, alipire de loturi, construcții noi, redefinire a parcelărilor. Rolul speculanților imobiliari a fost foarte important, având în vedere lipsa de coerență a politicii statului. Au fost puține lucrări de reparații și infrastructură, iar strada era percepută ca liniștită, dar subdezvoltată urbanistic și uitată de lume. Toate acestea au rezultat într-o schimbare de țesut, de „conținut” și de proprietate. După mijlocul anilor 2000, intervențiile au fost mai puțin intruzive, au avut loc în special consolidări, renovări (încercând integrarea fațadelor vechi), modernizări, extinderi și înălțări, refuncționalizări, dar și multe lucrări de reparații și infrastructură din partea autorităților, toate acestea rezultând într-o schimbare generală de aspect și de atmosferă. Rolul proprietarilor și al agenților economici a fost mult mai important în această a doua parte. Afacerile de pe stradă sunt numeroase și variate, în special cele de loisir și culturale. Majoritatea serviciilor (chiar și supermarketul sau benzinăria) au pretenții culturale și elitiste, lucru indicat chiar de către denumirile sau logo-urile afacerilor.

Locuitorii vechi și noi ai străzii

După 1990, nu numai spațiul construit, infrastructura și funcțiunile zonei s-au schimbat, ci și populația care locuiește în zonă. Schimbarea a venit mai lent, mai mult în a doua parte a anilor 1990 și cu precădere după 2000.

La căderea comunismului populația zonei era eterogenă ca poziție socială, de la gulere albe la populație extrem de săracă, o parte etnici romi. Cei care au început să cumpere și să se mute în zonă aveau capital uman și material mai ridicat.

Modul în care s-au succedat locuitorii unui imobil este în strânsă legătură cu istoria politică a țării. Decretul 92/1950⁵, promulgat pentru „asigurarea unei bune gospodării a fondului de locuințe supuse degradării din cauza sabotajului marelui burghezii și a exploatarelor care dețin un mare număr de imobile și pentru a lua din mâna exploatarelor un important mijloc de exploatare” a prevăzut naționalizarea multor imobile care aparțineau „foștilor industriași, foștilor moșieri, foștilor bancheri, foștilor mari comercianți și celorlalte elemente ale marelui burghezii, exploatarelor de locuințe sau hoteluri”. Ca urmare, mulți dintre vechii proprietari au trebuit să conviețuiască cu chiriași impuși de sistem până la căderea comunismului și chiar în prima parte a anilor 1990. Legea naționalizării a modificat radical utilizarea spațiului locuit, având ca efect transformarea unui spațiu familial în unul cvasi-comunitar (Iancu și Manolache, 2012, 147). Imobilele au suferit noi compartimentări și refuncționalizări în scopul unei locuiri mai eficiente și mai echitabile, conform standardelor noii puteri politice de după 1947. Redistribuirea spațiilor de locuit în imobilele naționalizate a însemnat începutul unui „bricolaj locativ” al acomodării intrușilor și foștilor proprietari unii cu ceilalți și al tuturor cu spațiul de locuit redistribuit perpetuu (Iancu și Manolache, 2012, 148).

Procesul de decolectivizare/de-naționalizare derulat de statul postcomunist a fost unul sinuos, reglementările de după 1989, în special legea 112/1995 accentuând ambiguitatea relației dintre diferiții actori implicați. O parte a chiriașilor impuși în regimul comunist au continuat să trăiască o bună perioadă după 1990 în casele foste naționalizate, coabitând cu vechii proprietari sau cu urmașii acestora în continuare. Unele dintre case nu au regimul de proprietate reglementat nici astăzi.

Procesele de retrocedare au avut fără îndoială consecințe dramatice, soldate cu evacuări individuale sau colective, chiar cu scoaterea în stradă a foștilor chiriași. O bogată literatură de studii urbane s-a concentrat pe această problemă în România (Dawidson, 2004; Stan, 2006; Zerilli, 2006; Șerban, 2010; Socaciu, 2014 pentru a numi numai câțiva la care autorul a avut acces).

Fără a diminua importanța retrocedărilor și a consecințelor dramatice ale acestora, care în statele postsocialiste au jucat un rol esențial în gentrificare, cercetarea a intenționat surprinderea aspectelor vieții de zi cu zi a actualilor locuitori ai străzii Vasile Lascăr, pentru care drama retrocedărilor era de domeniul trecutului. Tematica retrocedărilor nu a fost atinsă decât indirect în interviurile sau istoriile de viață culese, ca povești triste din trecut și doar din perspectiva actualilor locatari. Într-un singur caz una din persoanele intervievate a fost implicată în susținerea directă a unei familii de bătrâni evacuați, care au trăit mai multe săptămâni pe stradă, până ONG-ul la care lucra a găsit o soluție locativă pentru aceștia.

Wiest și Zischner (2006) au introdus termenul de „gentrificare moale” cu privire la particularitățile gentrificării din Germania de Est, datorat subocupării imobilelor și investițiilor publice ample în reabilitarea spațiului construit (Kovacs et al., 2012). În Budapesta, Kovács et al. (2012) consideră gentrificarea ca fiind de asemenea un proces lin, fără evacuări sau tensiuni sociale între rezidenți, din cauza ponderii foarte mari a clădirilor deținute de proprietari și a implicării administrației locale. Chiar dacă implicarea autorităților locale a fost minimală în cazul străzii Vasile Lascăr, celălalt factor explicativ este valabil și în acest caz: majoritatea locuitorilor de pe Vasile Lascăr au fost și în trecut și sunt și în prezent proprietari.

După căderea comunismului, treptat, vechii chiriași la stat au plecat din zonă, iar proprietarii sau descendenții lor au trebuit să se readapteze la piața imobiliară capitalistă. Unii dintre ei au vândut, alții au renovat și au rămas acolo sau au închiriat, iar alții nu au mai făcut nimic, continuând să trăiască într-un imobil tot mai degradat.

Interviurile desfășurate au indicat mai multe tipuri distincte de evoluție care au fost ulterior analizate în profunzime prin câteva istorii de viață, considerate relevante pentru fiecare tip în parte.

Vinderea imobilelor

Undeva pe la mijlocul străzii, în 1990 locuiau într-o casă stil vagon, cu un singur etaj și două intrări nu mai puțin de opt persoane: proprietara casei și sora sa, un cuplu vârstnic și o familie tânără cu doi copii. Proprietarii casei (din care numai soția era supraviețuitoare în momentul 1990) trăiseră aproape toată viața împărțind curtea și gospodăria cu sora și cuplul vârstnic, chiriași aduși de stat încă din anii 1950, din perioada naționalizărilor. Familia tânără a venit mai târziu, prin anii 1980, odată cu decesul soțului proprietar, fapt care, conform normelor de atunci le-a constrâns pe cele două surori să locuiască în același corp de casă, eliberând astfel spațiu pentru noii chiriași. Cuplul proprietar al casei și sora făceau parte din „lumea bună” a vremii: ea și sora fuseseră profesoare (de română și de limbi străine), iar el – notar. Chiriașii – cuplul vârstnic și familia tânără cu doi copii – erau familii de muncitori clasice: în primul caz ea fusese croitoreasă, iar el fusese muncitor mecanic, în al doilea caz ea – casieră la compania de transport public a orașului, iar el – muncitor în construcții.

După 1990, cuplul tânăr de chiriași s-a mutat repede în afara Bucureștiului, într-o casă primitivă moștenire. Bărbatul din cuplul vârstnic de chiriași a decedat, iar femeia a rămas să locuiască în casă în continuare. La scurtă vreme a decedat și proprietara, iar un nepot care a moștenit casa a cumpărat pentru chiriașa supraviețuitoare un apartament cu două camere într-un cartier al Bucureștiului, în care aceasta a mai trăit mai puțin de doi ani. După câțiva ani de tatonări, în care nepotul moștenitor nu a locuit în imobil, ci a deschis un centru de copiere

în camera de la stradă, a vândut casa unui cuplu de foști ingineri reconvertiți în afaceriști, cu o mică fabrică de încălțăminte care producea pantofi pentru export.

Noii proprietari au demolat casa și au construit o alta, de dimensiune și înălțime mai mare, pe care însă nu au apucat să o finiseze din lipsă de bani, pierzându-și după o vreme afacerea cu pantofi. În prezent trăiesc modest, la demisol, în casa neterminată.

Cazul acesta este relevant pentru mai multe aspecte care țin de modul în care s-a gentrificat strada. Un prim mecanism a fost vinderea imobilelor către o populație bine plasată social și economic. În acest caz schimbarea populației este evidentă în termeni demografici (decesul vechilor proprietari foarte bătrâni, preluarea de către nepotul moștenitor tânăr și vânzarea către noii proprietari de vârstă mijlocie) și în termeni economici (vechii proprietari pensionari cu trai modest din timpul comunismului, nepotul moștenitor afacerist și noii proprietari cu IMM și capital economic superior la momentul achiziționării). Schimbarea nu este însă la fel de evidentă în termeni de capital cultural: gulerele albe de la începutul comunismului (profesoara și notarul) au fost înlocuiți de gulerele albe postrevoluționare (nepotul moștenitor economist și noii proprietari – ingineri reconvertiți în afaceriști).

Vânzarea, renovarea și închirierea

Pentru că spațiul era mare, înainte de 1990 locuiau în același imobil: familia de proprietari pensionari amândoi (el – fost inginer), fiica proprietarilor și soțul acesteia (medici amândoi) și 4 chiriași (un bărbat singur, informator plătit al Miliției și o familie de muncitori cu 1 copil (ea lucrătoare la o cofetărie, el șofer la o întreprindere). La sfârșitul anilor 1980 fiica și soțul au fugit în Israel. La sfârșitul anilor 1990, i-au luat și pe părinți în Israel, iar aceștia au vândut actualilor proprietari – el inginer, director la o mare companie de energie electrică, ea curator la o galerie de artă din București. În acest caz noii proprietari nu au demolat casa, probabil și datorită backgroundului artistic al soției – ei au păstrat specificul imobilului, au consolidat și renovat. În prezent casa este închiriată unei firme care a deschis un magazin de haine de tip hand made boutique.

Câteva numere mai departe, într-o casă mai mică dar la fel de cochetă, a locuit până la mijlocul anilor 2000 aceeași familie, prin perpetuarea mai multor generații. Primii proprietari ai casei (medic și moașă) au locuit până la deces cu una dintre cele două fiice (învățătoare), soțul economist și doi nepoți. Cealaltă fiică, fugită în Germania, a făcut presiuni după 1990 pentru vânzarea casei, pentru că nu intenționa să revină în țară. În final casa a fost vândută unui cuplu de pensionari (foști militari) care nu au apucat să locuiască decât o perioadă scurtă după renovare. A fost preluată de copiii acestora și închiriată unui cuplu tânăr de copywriteri.

Ambele cazuri prezentate ilustrează al doilea mecanism prin care zona a fost gentrificată: vânzarea, renovarea de către noii proprietari și închirierea. Ca și în primul tip, schimbarea populației nu este evidentă decât în termeni demografici și economici, nu culturali.

Continuitate, renovări minore

Într-o casa frumoasă cu multe ornamente de pe o alee închisă locuiesc și în prezent numai descendenții familiei inițiale, perindându-se 15 indivizi din 4 generații. Primii proprietari aveau o condiție mai modestă decât cele descrise anterior, ea era croitoreasă, el muncitor în construcții. Au avut 2 copii și au locuit o vreme cu familiile ambilor copii ajunși la maturitate. Fiica, însoțitoare de zbor, s-a căsătorit cu un pilot și împreună au locuit în casa părintească numai doi ani, după care s-au mutat la Timișoara. Băiatul a fost șofer, s-a căsătorit cu o infirmieră și au avut 3 băieți, unul dintre ei s-a căsătorit și a făcut copii, rămânând toți în casa bunicilor. În prezent locuiesc în acea casă 9 persoane (fiul vechilor proprietari, soția sa și cei trei fiii, unul dintrei ei cu soția și 3 copii). Casa a suferit câteva renovări, dar nicio intervenție majoră.

În celălalt imobil de pe aleea închisă locuia în anii 1950 o familie de romi pe două generații: părinții (primii proprietari ai casei, care au decedat la scurtă vreme) și unul dintre cei trei copii cu soția sa (el – lucrător la deratizare, ea – femeie de serviciu). Aceștia nu au avut copii, dar au crescut-o împreună pe fiica ei dintr-o relație anterioară (muncitoare într-o fabrică de textile), care s-a căsătorit de două ori și a făcut 3 copii, continuând să locuiască toți cu ei. După 1990 fiica s-a mutat cu copiii și cel de-al doilea soț într-un apartament la bloc pe care l-au achiziționat din economii. Cuplul vârstnic a continuat să trăiască în casă, fără modificări sau renovări majore. În prezent el a decedat, iar ea este neputincioasă, casa fiind într-o stare avansată de degradare.

Tipul de evoluție prezentat prin cele două cazuri este unul comun. Mulți dintre actualii locuitori ai străzii sunt descendenți ai vechilor proprietari, casele neavând modificări majore după 1990. Este greu de afirmat că a existat un proces de gentrificare în tipul acesta de evoluție.

Analizând tipurile de evoluție prezentate anterior, strada Vasile Lascăr poate fi considerată o zonă gentrificată, dar numai parțial, din anumite puncte de vedere. De altfel, și alte studii mai vechi ilustrează paradoxurile și particularitățile procesului în București (Nițulescu, 2006). Cercetarea respectivă arată că din punct de vedere economic sau pe anumite criterii demografice, poate fi susținută existența gentrificării, dar prin alte componente de status social al populației, gentrificarea poate fi pusă sub semnul întrebării. Transformarea spațiului rezidențial în spațiu pentru activități comerciale, apariția proprietarilor care închiriază, venitul mai ridicat al nou-veniților și vârsta mai tânără a populației din zonă, erau în cazul cercetării lui Nițulescu (2006) argumente în favoarea gentrificării. Majoritatea au fost confirmate și de munca etnografică de pe Vasile Lascăr, aproape 10 ani mai târziu: statusul economic superior al noilor veniți, întinerirea populației, răspândirea proprietarilor rentieri, a micilor afaceri și a loisirului. În același timp, Nițulescu a găsit că nivelul de educație al noilor veniți nu era semnificativ mai ridicat față de vechii rezidenți, iar populația de etnie romă s-a menținut și chiar a crescut în zona studiată. La fel, pe strada Vasile Lascăr, în niciuna din istoriile

de viață efectuate, nu am întâlnit un capital cultural superior în cazul noilor veniți, ci unul comparabil cu al vechilor proprietari. La fel, populația de etnie romă, numeroasă, a continuat să trăiască în zonă. Și, cel puțin în istoriile de viață prezentate, populația săracă nu a fost dislocată, aceasta sau descendenții trăind în aceeași casă, fără să o vândă, deși ar fi fost mult mai profitabil să o facă, cel puțin în vârful imobiliar de la sfârșitul anilor 2000.

Percepții ale locuitorilor despre stradă

Interviurile desfășurate cu locuitorii au revelat practicile vieții de zi cu zi în cartier, ritmul cotidian și peisajul urban în toată complexitatea sa. Discursul locuitorilor despre aspectul general al străzii este eterogen. Felul în care s-au raportat la stradă, dar și anumite caracteristici personale au conturat trei tipuri distincte. Astfel, putem numi simbolic locuitorii de pe Vasile Lascăr „tradiționali”, „pionierii” și „boemii”.

Tradiționali

Tradiționali sunt vechii locuitori sau descendenții acestora, care știu strada „dintotdeauna”. Aceștia sunt de regulă vârstnici, dar există și cazuri de tineri în jur de 40 de ani care pot fi incluși în această categorie, care s-au născut pe această stradă și au prins toată evoluția de după 1989, la momentul Revoluției fiind copii, dar suficient de mari. Nu știm cât din amintirile invocate sunt ale lor, cât sunt povestite și învățate de la părinți, dar nici nu interesează acest aspect. Ei au o memorie socială a străzii foarte asemănătoare cu generația părinților lor, adică a vechilor locuitori ai străzii.

I-am numit simbolic „Tradiționali” pentru că sunt cei mai vechi locuitori și probabil cei mai comuni locuitori ai străzii (este doar o clasificare limitată, în lipsa unor date demografice clare, dar sunt cei mai evidenți, cei mai frecvent observabili în spațiul public) și pentru că sunt cei cu o aversiune ridicată la orice schimbare și orice element de nouitate de pe stradă. Discursul lor este predominant critic. Evoluția străzii este considerată decadentă, fiecare schimbare de pe stradă e percepută ca având consecințe negative: proiectul de canalizare a adus tăierea copacilor, benzinăria a adus aglomerarea străzii, blocurile noi și clădirea de birouri – aglomerație și mizerie pe stradă, hotelul – prostituție și droguri. „*Îmi aduc aminte când au refăcut canalizarea pe stradă și au tăiat și toți copacii, dintr-o stradă plină de castani a rămas un oțetar*” (asistentă medicală, 42 de ani). „*Când au închis centrul de butelii și a venit benzinăria, s-a terminat și liniștea pe stradă; au trântit repede și blocul ăla lângă..., iar birourile... fumează toți ca șerpii, numai mucuri de țigară de la colțul cu Eminescu până la Răsuri*” (fost militar, 62 de ani). „*Păi cine să vină să se cazeze aici și de ce? Spune dumneata! Te-ai caza aici ca turist*”

sau ca om de afaceri? Te-ai caza, da, dacă ai căuta ceva de consumat, dacă ai vrea fete sau ceva antren” (fost lucrător comercial, 67 de ani).

Sunt deranjați de aspectul de periferie al străzii, de impresia de nepăsare și dezordine, de obișnuit și de bun plac a vieții sociale. „Am tot așteptat să se curețe zona, să arate și ea decent, dar cred că eu nu o să mai apuc să simt aerul străzii cum era în copilăria mea... Erau case frumoase, oameni liniștiți, acum e ca la bâlci. Mă obosește drumul de numai câteva minute de la piață până acasă la câte claxoane aud, la câte mașini pe trotuar trebuie să evit, la ce lume dă peste mine” (fost profesor, actual pensionar, 73 de ani).

Plecând de la înțelesul simbolic al mahalalei, strada Vasile Lascăr poate fi considerată mahalaua din centru, un tărâm al contrastelor. Încă din perioada interbelică, George Em. Marica a evidențiat ceea ce era considerat un amestec de civilizație și primitivism, plasând mahalaua la intersecția trecutului cu prezentul, a Orientului cu Occidentul, a satului cu orașul (Marica, 1997, 358). „Contrar așteptărilor, strada asta e o mahala. Aici sigur se termina Bucureștiul la 1900, dar acum, deși e în mijlocul orașului, e tot ca atunci – o mahala, nu la propriu, ci la figurat” (economistă, 62 de ani). Observația este de altfel cât se poate de corectă și din punct de vedere istoric. Adrian Majuru arată cum după 1830 se preiau elemente de viață urbană occidentală, iar mahalalele centrale din București „se topec în sânul unui oraș cosmopolit” (Majuru, 2003, 8).

Chiar dacă în general sunt nemulțumiți de modul în care a evoluat strada, această categorie nu intenționează să plece. Nu am întâlnit în niciunul dintre cazuri vreo intenție de a schimba zona. Principala motivație pentru care rămân, în ciuda evoluției decadente declarate și a „spiritului de mahala”, este faptul că „au stat aici dintotdeauna”. Faptul că s-au născut sau au locuit majoritatea vieții pe această stradă este principalul argument invocat. Mai toți cunosc ce valoare economică are terenul, știu că ar putea să vândă și să câștige suficienți bani pentru a se muta în altă parte și să le și rămână o sumă importantă, însă afirmă că nu ar putea face față unei asemenea schimbări. Fiind vorba în principal de persoane vârstnice cu un istoric îndelungat de locuire în această zonă, aversiunea la schimbare este ușor de înțeles. Interesant este totuși faptul că acești locuitori nici în trecut nu au avut intenția să vândă, motivația fiind similară: „am gândit și atunci ca și acum – unde să mă duc, nu am eu de toate aici? Să mă duc la bloc, să mă duc departe, în nu știu ce cartier, să mă omor singur?! Mai bine rămân aici și fac câte puțin, cum pot, pentru copii – anul ăsta trag gaze, peste doi ani pun termopane, peste 5 ani izolez casa și tot așa” (fost inginer, 66 de ani).

Pionierii

Pionierii au discursul de gentrificatori clasici, descriși de literatura occidentală. Se definesc singuri ca pionieri, ca vizionari, iar pe locuitorii vechi ca parte din teritoriul ce trebuie cucerit. Denotă o aroganță evidentă când vorbesc despre sine în contrast cu ce au găsit pe stradă atunci când s-au mutat. Ca și vechii locuitori,

sunt proprietari ai imobilelor. Sunt de regulă persoane care au cumpărat la sfârșitul anilor 1990 și cu precădere în anii 2000. În prezent sunt de vârstă mijlocie sau chiar vârstnici, dar erau relativ tineri când au venit în zonă (sub 50 de ani). Toți aveau capital financiar la venire, pe care nu în mod obligatoriu îl păstrează și în prezent.

„Ne-am mutat aici pentru că ne plăcea zona, avea multe avantaje: era centrală, era liniștită, loturile erau mai mari și puteai să ai un pic de curte în mijlocul Bucureștiului, iar prețurile nu erau așa ridicate și nouă ne mergea bine pe vremea aceea. Nu ne-a descurajat faptul că lumea era amestecată, știam că ușor-ușor situația caselor fără proprietar o să se rezolve, oamenii o să vândă și o să se curețe de lume proastă. Și acum mai sunt mici probleme, dar nu se compară cu 1997, când ne-am mutat noi aici. E doar o chestiune de timp, trebuie să ai răbdare” (afacerist, 60 de ani).

„Când am venit noi aici, totul arăta foarte rău. Erau case abandonate, lume proastă. Nici nu îmi venea să plec fără mașină, era foarte nesigură strada. Cel puțin acolo la Piața Gemeni, era plin de lume dubioasă. Erau încă mulți din chiriașii comuniști, mulți bețivi, mulți colorați. I-am și zis soțului meu – de ce să ne mutăm noi aici?! Dar el m-a liniștit – o să plece toți! Și a avut dreptate” (fostă ingineră, 65 de ani).

Discursul pionierilor despre stradă este tot unul critic, chiar dacă mai puțin evident decât în cazul vechilor locuitori. Perspectiva din care critică este însă diferită. Vechii locuitori raportează evoluția la o întreagă lume după care sunt nostalgici, gândindu-se la ce „a fost odată” strada, la perioada comunistă, când erau tineri sau copii. Pionierii raportează evoluția străzii la așteptările lor atunci când s-au mutat în zonă, care nu s-au împlinit. Într-un singur caz discursul a fost pozitiv, evoluția străzii fiind conform așteptărilor, în rest, toți „pionierii” au dat impresia că nu ar mai face aceeași alegere și a doua oară.

„Eu cred că am făcut o alegere riscantă atunci. Nu știu dacă ar fi să o iau de la capăt dacă aș mai face așa și a doua oară. Nu cred. Pentru că multă vreme a fost foarte greu. Mă simțeam ca în Ferentari, deși eram în centrul Bucureștiului. În fiecare weekend petreceri cu lăutari lângă noi, în fiecare săptămână scandal cu bătăi și cu poliție vizavi de noi. Au trecut, e drept, dar nu a fost ușor. Erau oameni de cu totul altă factură decât ce ne doream noi” (fost curator de artă, 56 de ani).

Putem considera că o parte din „pionieri” au rămas în zonă de nevoie (nu au mai avut la fel de mult succes material și au îmbătrânit, a devenit prea riscant să încerce o a doua mutare, o a doua investiție majoră și o schimbare radicală de habitus). În consecință, au dezvoltat un discurs raționalizator, ca să-și găsească liniștea.

„Nu s-a schimbat strada chiar cum am crezut, dar oricum, nici nu se compară cu ce era înainte. E bine acum. Au plecat mulți dintre cei care trebuiau să plece, casele s-au mai renovat... Se putea și mai bine, dar oricum, e foarte bine” (fostă contabilă, 64 de ani).

„Adevărul este că nu e chiar ce mi-am dorit. Nu mi se pare că s-a ridicat cine știe ce zonă, dar măcar am făcut o investiție, pentru că prețul terenului chiar a

crescut foarte mult. Așa că o să profite copiii, că o să valoreze mult casa asta. Iar noi... Noi ne-am obișnuit aici” (fost director de companie, 70 de ani).

Unii dintre pionieri au cel puțin 20 de ani de când locuiesc pe această stradă, timp suficient pentru o generație. Copiii lor erau mici sau foarte tineri atunci când au venit, iar acum sunt de vârstă mijlocie, unii locuind în continuare cu părinții lor. Nu am reușit să intervievez decât doi descendenți ai noilor/actualilor proprietari, așa că nu pot fi trase concluzii despre discursul acestora. Totuși, este de menționat că ambii erau tineri sub 40 de ani, cu capital cultural înalt (programator și inginerie medicală) și au avut un discurs asemănător următorului tip pe care îl voi prezenta în continuare, „boemii”. S-au distanțat încă de la început de părinții lor, arătând că aceștia nu înțeleg cartierul în care trăiesc. Au menționat că ei nu se simt în mod necesar atașați de acest spațiu, dar că îl preferă din alte puncte de vedere decât părinții lor.

Boemii

Florida (2002) introduce conceptul de „clasă boemă”, o clasă care lucrează în industrii creative sau IT și care este atrasă de cultură în toate sensurile ei, mai ales de cea de la nivel de stradă, considerată organică și indigenă, într-un avânt fetișizant în unele cazuri. Emergența unei astfel de clase boeme și în comunitatea străzii Vasile Lascăr este ușor de observat și fără să fie realizate interviuri, numai privind în jur. Boemii își fac simțită prezența prin multitudinea de servicii de loisir, în special cu profil cultural, prin magazinele de nișă și chiar prin numele sofisticate date acestor afaceri, așa cum am argumentat anterior, atunci când am încercat o prezentare „obiectivă” a străzii Vasile Lascăr.

Boemii sunt cei mai tineri dintre locuitorii străzii, și ca vârstă, și ca durată a locuirii. De regulă sunt chiriași, nu proprietari. Sunt singura categorie care vorbește cu mult entuziasm despre stradă. Ceea ce reprezintă elemente negative pentru pionieri și pentru vechii locuitori, sunt calități pentru boemi. Eterogenitatea spațiului fizic și social este ceea ce îi conferă autenticitate. Pentru ei, este foarte important că strada Vasile Lascăr se află în centrul orașului și că este o stradă mozaic din toate punctele de vedere. Boemii pendulează în discurs între distincție socială și autenticitate. Rezumând, pun accentul pe faptul că nu au făcut aceleași alegeri de viață ca majoritatea, că trăiesc diferit, căutând simplitatea și autenticitatea, nu prosperitatea materială.

Faptul că strada este plasată în centru nu îi conferă valoare economică (ca în cazul pionierilor), ci valoare simbolică, pentru că e o alegere de locuire opusă periferiei orașelor și suburbiilor. *„Am prieteni care s-au mutat într-un duplex în Corbeanca sau într-un bloc nou în Pipera. E o chestiune de gust și gusturile nu se discută. Dar nu mă pot abține să nu remarc că ei văd câmpul plin de buruieni dincolo de spațiul verde așa frumos amenajat în jurul clădirii, cu copaci pitici, decorativi, să nu cumva să facă umbră în casă, în timp ce eu văd pe geam atunci când mă trezesc și trag draperiile o casă de secol 19 și un tei. Ca să nu mai*

pomenim că ei fac o oră cel puțin dacă vor să vadă un spectacol, iar eu am Teatrul Metropolis pe strada vecină” (traducătoare, 36 de ani). Boemii, deși fac parte din clasa de mijloc, se disting de ceilalți membri ai clasei de mijloc prin faptul că au îmbrățișat orașul ca pe o „alternativă plină de viață și cosmopolită la conformitatea și omogenitatea suburbiilor” (Moran, 2007, 109).

De altfel, o caracteristică importantă a gentrificărilor, așa cum reiese din literatura academică, este faptul că se disting social nu neapărat de clasa muncitoare cu care deocamdată coabitează, ci mai ales de burghezia clasică, care se bucură vinovat de prosperitate. Gentrificatorul, arată Moran (2007, 108) este un aspirant la un stil de viață aristocrat, căutând simplitatea și lăsând impresia de gândire înaltă, anti-vulgaritate. „Boemii” intervievați au exact acest tip de discurs. *„Mie îmi place să duc o viață simplă, nu îmi trebuie mult. Nici nu mi-am pus problema să îmi iau casa mea, am ales să stau în chirie. Nu m-am înhămat la credite, pentru ce să o fac?! Oricum nu aș putea locui în casa în care stau, că e prea valoroasă. E bine că mai sunt oameni ca mine, dispuși să stea în chirie, că altfel, casele de genul acesta ar fi dărămate și s-ar ridica un bloc de apartamente de lux*” (jurnalist, 35 de ani).

Mulți dintre boemi sunt preocupați de conservarea clădirilor de patrimoniu, de păstrarea aspectului original al caselor de pe stradă. De altfel, aspectul de vechi a fost unul din motivele pentru care s-au mutat în zonă. O parte s-au implicat în inițiativele unor ONG-uri de a salva de la demolare anumite clădiri. *„Am fost și am făcut lanț uman când au venit cu bulduzerele pe strada Batiștei, dar tot au demolat-o până la urmă. Am fost foarte foarte tristă, ca și când s-ar fi dus cineva drag. Era una din cele mai frumoase case pe care le-am văzut eu în viața asta. De la noi și din lumea largă*” (profesoară, 32 de ani).

Preferința pentru păstrarea caselor, nu demolarea lor, iar în cazul renovării – preferința pentru păstrarea aspectului original, este un criteriu clar de diferențiere între cele trei categorii de locuitori. Boemii sunt singurii pentru care conservarea reprezintă un principiu. Vechii locuitori și Pionierii tind să valorizeze elementele funcționale, nu simbolice ale caselor. În cazul extinderilor, a recompartimentărilor sau doar a renovărilor, au fost mai mult preocupați de raportul calitate-preț în alegerea materialelor, de căldura și izolația casei, de cât de funcțională și eficientă este pentru locuit în alte formule decât pentru care fusese prima dată ridicată casa.

În cazul boemilor, opțiunea pentru conservarea spațiului construit este dublată de opțiunea pentru conservarea spațiului social. Japonica Brown-Saracino (2004) introduce conceptul de „social preservationists” în opoziție cu gentrificatorii clasici. Acești conservatori ai spațiului social fac alegerea de a trăi în centrul orașului, în comunități urbane vechi, căutând un spațiu social considerat autentic, în care majoritatea rezidenților sunt cei originali, adesea vârstnici sau de condiție modestă, pe care îi consideră indispensabili pentru păstrarea spiritului comunitar și specificului local. Boemii intervievați se potrivesc foarte bine acestui profil.

La fel ca în cazul conservatorilor descriși de Brown-Saracino, motivația de a locui pe această stradă este una predominant culturală, fiind în căutarea unei

comunități ,autentice', care nu a suferit transformări majore în toată perioada de după 1990. Ceea ce i-a motivat să se mute în zonă a fost persistența contrastelor, a unei dezordini în spațiul fizic și eterogenitatea socială a locuitorilor. Ceea ce face strada valoroasă în ochii boemilor este tocmai faptul că nu arată așa de bine. E o stradă în care nu au existat dislocări masive ale vechilor locuitori sau remodelarea totală a spațiului fizic.

„Mie îmi place strada asta pentru că este adevărată. În capătul dinspre Ștefan cel Mare sau la Piața Gemeni poți face rost de droguri, iar la intersecția cu Maria Rosetti te poți duce să iei o cină scumpă în cel mai rafinat restaurant. Fac parte din viața noastră ambele realități. Când mă duc la o prietenă în Primăverii nici nu îmi vine să pășesc, atât e totul de curat și de fals” (librar, 38 de ani).

Așa cum arăta și Brown-Saracino (2004) despre „conservatorii spațiului social”, judecățile estetice, morale și politice ale boemilor de pe Vasile Lascăr îi determină să se angajeze într-un set de acțiuni care să împiedice pierderea vechilor legături comunitare. Acestea constau într-un set de practici interacționale, chiar împrietenirea cu vechii locuitori, cel puțin cu cei pe care îi consideră valoroși pentru comunitate, adevărați gardieni ai unei căutate autenticități ai comunității.

„Mie îmi place tare mult că mă oprește de fiecare dată când vin acasă de la servici nea Vasile, bețivul cartierului, și îmi mai spune o poveste despre ce s-a mai întâmplat pe stradă. Așa simt că fac parte din ea” (fizician, 35 de ani).

„Mi-au povestit vecinii că vecinu de acolo ar fi fost securist, că stătea toată ziua la poartă pe vremea comunismului ca să îi supravegheze și să raporteze la partid. Și acum tot la poartă stă toată ziua, dar nu mai are cui să raporteze, îmi zice mie și altora care îl mai ascultă ce s-a mai întâmplat. Cine a mai cumpărat o mobilă, cine a chemat salvarea, cui i-a mai scăpat câinele din curte... Dar eu zic că dacă înaintea făcea un lucru rău, acum face o treabă bună, face ce fac bătrânii la țară pe prispă, așa avem și noi mica noastră comunitate rurală de pe Vasile Lascăr” (cercetător, de 41 de ani).

Unii dintre ei s-au implicat activ în salvarea unor membri ai comunității de la dislocare. *„Erau doi bătrâni care au fost dați afară din casă, că nu era a lor. Și stăteau aici, în stația de tramvai cu pat, cu lucruri, cu tot. Stând vizavi, nu puteam să fiu indiferentă. Am luat până la urmă legătura cu o asociație și le-am găsit prin primărie bieților bătrâni o casă unde să stea, tot în zonă”* (copywriter, 34 de ani).

Chiar și vechii locuitori, îi preferă pe boemi ca vecini în fața altor grupuri interesate de zonă. *„Am fost o familie de romi mai înstăriți, casa asta a fost a bunicilor. Am stat aici cu 5 generații, și eu sunt acum bunic. Am văzut multă lume venind și plecând. În ultimul timp au început să vină mulți tineri, cu care văd că nepoții se înțeleg bine, i-au convins să facă și nu știu ce fundație pentru copiii nevoiași. E bine, să facă. Mai bine să vină ei să facă ceva decât cum s-a întâmplat pe strada Comănița de au făcut baștanii un bloc de birouri”* (șofer, 57 de ani).

În loc de alte tipologii...

Au existat, așa cum am arătat, trei tipuri de evoluție diferită după 1989 în relație cu regimul de proprietate asupra imobilelor: a) Vânzarea lor de către vechii proprietari, preluarea de către noii proprietari care trăiesc aici și în prezent (fie în casele renovate, uneori extinse, înălțate și recompartimentate, fie într-o casă complet nouă, construită pe terenul vechi); b) Vânzarea imobilelor de către vechii proprietari, preluarea acestora de către noii proprietari, renovarea (adesea extindere, recompartimentare), fără ca noii proprietari să mai locuiască aici, în prezent locuind chiriașii acestora; c) Continuitate trans-generațională, în imobile locuiesc vechii proprietari și/sau descendenții acestora, făcând renovări, de regulă de mai mică anvergură decât în primele două tipuri de evoluție (regăsim uneori extinderi sau recompartimentări, întrucât casele nu mai adăpostesc aceeași structură de familie ca atunci când au fost construite.

Locuitorii s-au aflat, așadar, într-o dinamică permanentă: plecarea chiriașilor din perioada socialistă sau transformarea lor în proprietari la începutul anilor 1990, plecarea sau decesul unora dintre vechii proprietari și venirea noilor proprietari (în toată perioada de după 1990), venirea noilor chiriași (în special în ultimii ani). Categoria locuitorilor nu este uniformă nu numai în funcție de regimul de proprietate, ci și în funcție de profilul socio-demografic și de modul în care privesc locuirea în această vecinătate.

Vechii proprietari au un istoric îndelungat de locuire în zonă, sunt în vârstă, fără prea multe resurse și nostalgici față de strada copilăriei lor, din anii 1950-1960. Nu sunt prezenți în vecinătate, nu înțeleg evoluția străzii și o consideră decadentă. Din tipurile de discurs prezentate, aceștia sunt prin excelență „tradiționali”.

Descendenții vechilor proprietari, care nu au vândut și care au ales să locuiască în continuare în zonă din motive atât pragmatice (locuință în centru), dar și afective (este casa copilăriei), sunt foarte atașați de stradă, dar critici cu privire la modul în care a evoluat zona. Există o distincție între cei cu capital uman ridicat (care au încercat să renoveze casele conform cu valoarea lor simbolică, sunt mai implicați în comunitate, consumă serviciile de loisir și culturale din zonă) și cei cu capital mediu sau scăzut (care au extins, înălțat, recompartimentat casa fără să fie preocupați de pierderea aspectului original al acesteia și care nu acordă nicio importanță afacerilor de loisir sau culturale din zonă). Și unii și ceilalți însă vorbesc elogios despre vecinătate, despre spiritul comunitar care s-ar fi conservat. Nu se văd locuind în altă parte a orașului. Din tipurile de discurs prezentate, cei mai mulți sunt „tradiționali”, dar există o parte care combină și elemente discursive de la „boemi”, clasificările făcute nu conțin astfel categorii fixe cu granițe impermeabile, dimpotrivă. Cei cu capital cultural mai ridicat (am avut printre intervievați profesori, medici, publicitari) sunt preocupați de conservarea spațiului fizic și social, sunt implicați în diverse cauze sociale locale, exact ca boemii.

Noii proprietari (cu o poziție economică în general bună, dar fără să poată fi considerați mari capitaliști) au ales strada din motive mai ales pragmatice, ca o investiție pentru viitor. Ca discurs, ei sunt „pionierii” – au riscat dar au reușit, sunt superiori comunității existente, datorită lor s-a ridicat zona, casa e o bună investiție pentru că valoarea va crește și pe viitor etc. Discursul lor este de tip rationalizator, motivează permanent că au făcut o alegere inspirată. Dar argumentele nu țin aproape niciodată de spiritul comunității, de simbolurile culturale ale străzii. Argumentele sunt întotdeauna pragmatice: e o stradă liniștită, e centrală, unde mai întâlnești curți așa mari în centrul orașului, valoarea terenului e mare etc. Până și tipul de sol este un argument (nu se inundă niciodată, e foarte bun pentru flori etc.).

Noii chiriași (fostii chiriași din perioada socialistă devenind fie proprietari, fie plecând din zonă) sunt preponderent tineri, cu capital uman ridicat, care apreciază casele vechi și aspectul autentic al străzii dat de contraste, mulți cochetând cu activismul social, inclusiv pentru dezvoltarea spiritului comunitar în zonă. Ei sunt prin excelență „boemii”.

Concluzii și discuții

Evoluția străzii Vasile Lascăr demonstrează continuitate, nu conflict cu trecutul. Procesul de transformare nu a presupus dislocarea unei populații și înlocuirea cu alta nouă, cât schimbări de compoziție socio-demografică, multe din acestea datorate evoluțiilor istorice și politice (perioada socialistă, perioada de după Revoluție) și nu neapărat evoluției economiei capitaliste. Cercetarea confirmă rezultatele mai multor studii despre transformările urbane în statele postsocialiste, unde, la fel ca în cazul străzii studiate, gentrificarea a avut loc selectiv și parțial, în anumite zone din vechiul nucleu al orașului și a fost văzută de localnici ca un proces firesc, care a adus vecinătății gloria de altădată (Sýkora, 2005).

Strada Vasile Lascăr ilustrează o compoziție eterogenă atât din punct de vedere al calității stocului de locuințe, cât și al statutului social al rezidenților. Noii veniți au ales strada nu doar ca fiind profitabilă economic, ci și pentru că era „bună de locuit”. În ciuda oportunităților economice care s-au ivit după 1990, mulți dintre vechii proprietari sau descendenții lor nu au vândut și au ales să locuiască în continuare în zonă. Renovarea stocului de clădiri a fost realizată nu numai de noii veniți, ci și de cei care locuiau aici de mult timp. Deși prezența romilor și a săracilor a fost constantă în toată perioada de după 1990, nimeni din persoanele intervievate nu a ridicat acest aspect ca pe o problemă pentru viața de zi cu zi a locuitorilor. Așa cum arată și Kovács et al. atunci când a studiat gentrificarea unor cartiere din Budapesta, strada Vasile Lascăr confirmă persistența unor mecanisme specifice orașelor postsocialiste prin care se păstrează „un mix social sănătos” (Kovács et al., 2012).

Capitalul economic mai ridicat al noilor proprietari sau chiriași și implicarea unora dintre ei în viața comunității, proliferarea serviciilor de loisir sau numele cu pretenții culturale date unor afaceri sunt simboluri clasice ale gentrificării, pe care le regăsim în majoritatea cercetărilor pe acest subiect. Dar prin faptul că nivelul de educație al noilor veniți nu este de cele mai multe ori mai ridicat decât cel al vechilor rezidenți, prin menținerea și chiar creșterea populației cu status social modest sau al populației de etnie romă, prin degradarea avansată a multor imobile sau prin modificările lipsite de coerență ale clădirilor, gentrificarea poate fi pusă sub semnul întrebării sau cel puțin regândită într-un context specific local.

Strada a fost explorată de o serie de gentrificatori pragmatici sau boemi, fără a fi încă pe deplin cucerită. După 30 de ani, păstrează mult din aspectul inițial, schimbările evidente fiind numai cele din sfera consumului și a practicilor cotidiene. Gentrificarea este așadar insulară, nu generalizată și este încă subtilă. Aerul de „urban chic” dat în principal de aspectul contrastant al clădirilor sau de numele și logo-ul afacerilor reprezintă argumente pentru a considera zona ca fiind cel mult în „primul val al gentrificării” (Hackworth și Smith, 2000), caracterizată prin lipsa de coerență, insularitate.

Nici în discursul locuitorilor, fie că e de tip „tradițional”, „pionieresc” sau „boem”, strada nu apare radical transformată. În cazul gentrificării occidentale, vechii și noii locuitori au discursuri opuse, adesea încărcate de violență simbolică. În interviurile desfășurate nu s-a simțit o luptă, ci mai degrabă o nemulțumire latentă legată de aspectul general al străzii și de lipsa de intervenție în spațiul public din partea autorităților.

Factorii principali de transformare ai zonei nu au fost atât cei economici, cât cei politic-administrativi sau socio-culturali. Creșterea potențialului de a investi în casă pe fondul creșterii economice de după 2002, în ciuda unui ușor recul de după 2008 care la nivelul lucrărilor de reparații s-a resimțit mai puțin (criza imobiliară s-a manifestat mai mult la nivelul construcției de locuințe și mai puțin la nivelul investițiilor de întreținere a locuinței) a reprezentat un factor important în modelarea spațiului și în „gentrificarea estetică” (Bridge, 2001) din ultima perioadă. Implicarea primăriei în modernizarea zonei prin proiecte edilitare a reprezentat de asemenea un resort important de transformare. Dar și implicarea mai mare a specialiștilor din domeniu, lobby-ul unor ONG-uri de protecție a clădirilor vechi au condus la nostalgia față de „Bucureștiul de altădată” și remodelarea practicilor indivizilor. O implicare în creștere în procesele de luare a deciziilor cu privire la viața și cultura comunitară, în special din partea tinerilor și ultimilor veniți în zonă, a condus la o schimbare generală a culturii spațiului construit din ultimii ani.

În ciuda unei bogate literaturi care pune în centrul transformărilor urbane consumul și preferințele culturale, puține studii se concentrează pe practicile vieții de zi cu zi. Majoritatea teoreticienilor privesc orașul drept un loc în care capitalul și viața reală a rezidenților nu se prea întâlnesc. Cercetarea de față a încercat să remedieze această lacună. Explorarea modului în care s-a transformat spațiul urban în București mai ales prin prisma esteticii clădirilor, a afacerilor existente și a activităților culturale prezente au scos în evidență spectacolul urban cotidian. Valoarea acestui spațiu urban nu este numai economică, cât arhitecturală, istorică, culturală. Este un bun exemplu pentru ideea că orașul nu este modelat numai de forțe economice, ci mai ales de simbolurile pe care oamenii le atașează spațiului (Savage și Warde, 1993). Strada Vasile Lascăr s-a dovedit a fi un „teritoriu moale” (în termenii lui Raban, 1974), un „spațiu de frontieră” între o zonă bună și o zonă rău famată, cu o populație eclectică și cu o viață agitată. Așa cum arată și Petrovici (2007) atunci când a studiat centrul Clujului, faptul că strada este bine plasată, fiind situată în centrul orașului, nu a reprezentat o condiție suficientă să fie pe deplin gentrificată, importantă fiind și construcția istorică și socială a prestigiului său. Imaginea de „mahala” (în direcția în care a definit G. Em. Marica mahalaua și nu a termenului de „slum” din literatura occidentală), atât din trecut, cât și din prezent, nu a generat dislocarea brutală a locuitorilor și înlocuirea cu o clasă potentă economic, ci un amestec lent, dar constant, cu o clasă boemă, fără prea mulți bani. Singura transformare evidentă a străzii o reprezintă explozia loisirului și „gentrificarea estetică”.

Modul în care s-a transformat o simplă stradă din București reiterează dezbateră privind existența unei gentrificări de tip postsocialist. Afacerile dezvoltate în zonă, în special explozia activităților culturale, discursul unei părți a locuitorilor despre distincția socială pe care ar conferi-o traiul pe această stradă autentică și plină de contraste sunt argumente care susțin existența gentrificării de prim val, ca în lumea occidentală. Modul în care s-au perindat diferiții proprietari indică însă o relație clară cu evoluția istorică și politică a țării. Iar faptul că și la 30 de ani după revoluția din 1989 strada are același aspect de mozaic, cu clădiri din ce în ce mai degradate alături de câteva case restaurate sau imobile noi nefinalizate și abandonate, ilustrează o gentrificare cu totul diferită de cea a orașului global descris în literatură de specialitate. Specificul local este evident, iar perioada comunistă și transformările postsocialiste rămân factori explicativi importanți.

Părinților mei, care au locuit 62, respectiv 54 de ani pe strada Vasile Lascăr

Note

¹ Parcela 18, conform HCGMB nr. 279/2000, sursa: Primăria Municipiului București, http://www.pmb.ro/servicii/urbanism/zona_protejate/docs/v_lascar.pdf.

² Criteriul riscului seismic este adus aici în discuție considerându-l un indicator relevant pentru lipsa intervențiilor asupra imobilului – clădirile cu risc seismic din București sunt clădiri vechi, fără lucrări de consolidare și renovare. Acestea au o valoare simbolică ridicată dar o valoare financiară mult mai mică.

³ De exemplu filmul „Cel mai iubit dintre pământeni” (1993) în regia Șerban Marinescu, inspirat din romanul omonim al lui Marin Preda și care reprezintă un film emblemă al anilor 1990.

⁴ Toate pozele din articol fac parte din colecția personală și au fost făcute în timpul încursiunilor în teren din 2014 în cadrul cercetării etnografice.

⁵ Decretul nr. 92/1950 pentru naționalizarea unor imobile publicat în Monitorul Oficial al României, în vigoare de la 20 aprilie 1950.

Bibliografie

- Andrusz, G., Harloe, M. și Szélenyi, I. (eds.) (1996) *Cities after Socialism: Urban and Regional Change and Conflict in Post-socialist Societies*. Oxford: Blackwell.
- Atkinson, R. și Bridge, G. (eds.) (2005) *Gentrification in a Global Context: The New Urban Colonialism*. London: Routledge.
- Bridge, G. (2001) Estate Agents as Interpreters of Economic and Cultural Capital: The Gentrification Premium in the Sydney Housing Market. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25, 1, 87-101.
- Brown-Saracino, J. (2004) Social Preservationists and the Quest for Authentic Community. *City and Community*, 3, 2, 135-156.
- Chelcea, L. (2000) Grupuri marginale în zone centrale: gentrificare, drepturi de proprietate și acumulare primitivă post socialistă în București. *Sociologie Românească*, 3-4, 51-68.
- Chelcea, L. (2006) Gentrification, Property Rights and Post-socialist Primitive Accumulation (Bucharest, Romania), în E. György și Z. Kovács (Eds.), *Social Changes and Social Sustainability in Historical Urban Centres: The Case of Central Europe*, Pecs: Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, 107-126.
- Chelcea, L. (2012) The ‘Housing Question’ and the State-Socialist Answer: City, Class and State Remaking in the 1950s Bucharest. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36, 2, 281-296.
- Chelcea, L., Popescu, R. și Cristea, D. (2015) Who Are the Gentrifiers and How Do They Change Central City Neighbourhoods? Privatization, Commodification, and Gentrification in Bucharest. *Geografie*, 120, 2, 113-133.
- Dawidson, K. (2004) Conflicts of interest in the restitution and privatisation of housing since the fall of socialism: The case of central Timișoara city - A problem of democracy? *Europe Asia Studies*, 56, 1, 119-141.
- Enyedi, G. (ed.) (1998) *Social Change and Urban Restructuring in Central Europe*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Florida, R. (2002) *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
- Glass, R. (1964) *London: Aspects of Change*. London: MacGibbon and Kee.
- Golubchikov, O. și Badyina, A. (2006) Conquering the Inner-City: Urban Redevelopment and Gentrification in Moscow, în S. Tsenkova și Z. Nedovic-Budic (eds.), *The Urban Mosaic of Post-Socialist Europe*. Heidelberg: Physica-Verlag, 195-212.
- Hackworth, J. și Smith, N. (2000) The Changing State of Gentrification. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 92, 4, 464-477.
- Hamnett, C. (1984) Gentrification and Residential Location Theory: A Review and Assessment. *Geography and the Urban Environment: Progress in Research and Applications*, 6, 283-319.
- Iancu, B. și Manolache, C. (2016) Locuirea în spații disputate. Case naționalizate, retrocedări și evacuări în București, în N. Negru (coord.), *De la stradă la ansambluri rezidențiale. Opt ipostaze ale locuirii în Bucureștiul contemporan*. București: Pro Universitaria, 144-159.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J., Marcińczak, S. și Wolaniuk, A. (2014) Gentrification Process in the City, în T. Marszał (ed.), *Society and Space in Contemporary Poland in Łódź*. Łódź University Geographical Research, 83-111.
- Judd, D. (1999) Constructing the tourist bubble, în D. Judd și S. Fainstein (eds.), *The tourist city*. New Haven: Yale University Press, 35-53.
- Kovács, Z. (2009) Social and economic transformation of historical neighbourhoods in Budapest. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100, 4, 399-416.
- Kovács, Z. et al., (2012) Urban Renewal in the Inner City of Budapest: Gentrification from a Post-socialist Perspective. *Urban Studies*, 50, 1, 22-38.
- Lees, L., Shin, H. B. și Lopez-Morales, E. (2015) *Global Gentrifications*. Bristol: Policy Press.
- Lees, L., Slater, T. și Wyly, E. (2008) *Gentrification*. New York: Routledge.
- Lees, L. (2018) Introduction: toward a 21st global gentrification studies, în L. Lees și M. Philipps (eds.), *Handbook of gentrification studies*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Ley, D. (1996) *The New Middle Class and the Remaking of the Central City*. Oxford: Oxford University Press.
- Lloyd, R. ([2002], 2005) Neo-Bohemia: Art and Neighborhood Redevelopment in Chicago, în N. Kleniewski (ed.), *Cities and Society*. New York: Blackwell Publishing, 215-230.
- Majuru, A. (2003) *Bucureștii mahalalelor sau periferia ca mod de existență*. București: Compania.
- Marica, G. Em. (1997) *Studii sociologice*. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română.
- Moran, J. (2007) Early Cultures of Gentrification in London 1955-1980. *Journal of Urban History*, 34, 1, 101-121.
- Nagy, E. și Timár, J. (2012) Urban Restructuring in the Grip of Capital and Politics: Gentrification in East-Central Europe, în T. Csapó și A. Balogh (eds.), *Development of the Settlement Network in the Central European Countries*. Heidelberg: Springer, 121-135.
- Nițulescu, D. (2006) Procesul de gentrificare a spațiilor de locuit urbane. Concept și explicații alternative. *Calitatea Vieții*, 3-4, 281-293.

- Petrovici, N. (2007) Excluderea muncitorilor din centrul Clujului. Gentrificare într-un oraș central-european. *Sociologie Românească*, V, 3, 42-70.
- Raban, J. (1974) *Soft City*. London: Picador Publishers.
- Savage, M. și Warde, A. ([1993], 2005) Modernity, Post-modernity and Urban Culture, în N. Kleniewski (ed.), *Cities and Society*. Oraș: Blackwell Publishing, 72-80.
- Shaw, K. (2008) Gentrification: what it is, why it is, and what can be done about it. *Geography Compass*, 2, 1-32.
- Smith, N. (1996) *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. New York: Routledge.
- Smith, N. (1986) Gentrification, the frontier and the restructuring of urban space, în N. Smith și P. Williams (eds.), *Gentrification of the City*, London: Unwin Hyman, 15-34.
- Smith, N. (2002) New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy, *Antipode*, 34, 3, 427-450.
- Smith, N. și Williams, P. (1986) Abandonment, Gentrification, and Displacement: The Linkages, în *New York City în Gentrification of the City*. Boston: Allen and Unwin.
- Socaciu, E-M. (2014) *A cui este casa mea? Preliminarii la o etică a restituției*. București: ALL.
- Sorkin, M. (ed.) (1992) *Variations on a theme park*. New York: Hill and Wang.
- Stan, L. (2006) The Roof over Our Heads: Property Restitution in Romania. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 22,2, 180-205.
- Sýkora, L. (1993) City in transition: the role of the rent gap in Prague's revitalization. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 84, 4, 281-293.
- Sýkora, L. (2009) Post-socialist cities, în R. Kitchin și N. Thrift (eds.), *International Encyclopedia of Human Geography*, 8, 387-395. Oxford: Elsevier.
- Sýkora, L. (2005) Gentrification in Post-communist Cities, în R. Atkinson și G. Brige (eds.), *Gentrification in a Global Context. The New Urban Colonialism*, New York, London: Routledge, 90-105.
- Șerban, A. (ed.) (2010) *Evacuarea fantomei. Arhitecturi ale supraviețuirii*. București: Centrul de Introspecție Vizuală.
- Treanor, P. (2004) Brownfield Gentrification in Amsterdam. Disponibil la <http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/gentrification.html>.
- Van Weesep, J. și Musterd, S. (Eds.) (1991) *Urban Housing for the Better-off: Gentrification in Europe*. Utrecht: Stedelijke Netwerke.
- Zerilli, F. (2006) Sentiments and/as Property Rights: Restitution and Conflict in Post-Socialist Romania, în M. Zvasek (ed.), *Postsocialism: Politics and Emotions in Central and Eastern Europe*, New York, Oxford: Berghahn Books, 74-94.
- Zukin, S. (1982) *Loft Living: Culture and Capital in Urban Change*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Zukin, S. ([1991], 2005) Gentrification, Cuisine, and the Critical Infrastructure: Power and Centrality Downtown, în N. Kleniewski (ed.), *Cities and Society*, Malden, Oxford: Blackwell Publishing, 183-194.